

- 2.Шморгун Н.П., Головки І.В. Фінансовий аналіз. – К.: ЦНЛ, 2006. – 528 с.
- 3.Мамрак О. Определение класса финансовой надежности предприятия на примере металлургической отрасли // Економіка, фінанси, право. – 2002. – №5. – С.13-16.
- 4.Финансовый менеджмент: теория и практика / Под ред. Е.С.Стояновой. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Перспектива, 2003. – 656 с.
- 5.Юр'єва Г.В. Оцінка фінансового стану промислових підприємств – багатомірний підхід: Автореф. дис.... канд. екон. наук: 08.04.01 / Одес. держ. екон. ун-т. – Одеса, 2006. – 19 с.

Отримано 12.12.2008

УДК 336.37

Н.І.ПРИТУЛА, канд. екон. наук, А.М.БЕККЕР
Харківський національний економічний університет

ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ФІНАНСОВОЇ ПОСЛУГИ В СИСТЕМІ ПОСЛУГ

Досліджено загальні тенденції розвитку ринку послуг і представлено місце, структура фінансової послуги у системі послуг на основі використання методів системного аналізу.

Протягом останніх років послуги були основним сектором, що забезпечує збільшення доданої вартості в економіці, і надалі їх ключова роль в підтримці економічного зростання в Україні збережеться. Сектор послуг забезпечив понад половину загальних темпів зростання ВВП України в 2007 р., або близько 4,5 відсоткових пунктів із загальним зростанням у 7,3% [1].

Збільшення ролі сектора послуг стало можливим завдяки серйозним структурним змінам, які відбулися в українській економіці з 1990 р. Так, у результаті ринкових перетворень частка сільського господарства в структурі українського ВВП скоротилася з 26% у 1990 р. до 9% у 2007 р., а частка промисловості – з 37 до 31%. У той же час частка послуг збільшилася за цей період з 30 до 55%.

Таким чином, не дивлячись на високі темпи зростання промисловості, які останні декілька років випереджали темпи зростання ВВП, роль промисловості в забезпеченні економічного зростання на сьогодні менш значна, ніж роль сектора послуг.

На думку експертів, до 2015 р. частка сектора послуг у ВВП України може досягти 60-62% [1]. У першу чергу очікується зростання обсягів надання послуг у торгівлі та транспорті. Зростання доданої вартості в торгівлі буде забезпечене завдяки збільшенню зовнішньоторгівельного і роздрібного обороту. Транспортний сектор зможе істотно збільшити обсяг надання послуг в сегменті пасажирських і вантажних транзитних перевезень завдяки реалізації довгострокових інфра-

структурних проектів, особливо напередодні ЄВРО-2012.

В той же час розвиток приватного сектора сприятиме зростанню попиту на професійні послуги і послуги фінансового сектора, рівень проникнення яких на споживчих ринках України істотно нижчий, ніж в країнах східної Європи.

Це дає змогу говорити про належний рівень фінансових послуг. Однак, місце фінансової послуги як однієї з пріоритетних в системі послуг ще недостатньо визначено.

Дослідженню проблем аналізу розвитку фінансової послуги, визначення основних її складових присвячені роботи таких авторів, як Н.М.Внукової, С.О.Маслової, В.П.Ходаківської [2-4] та ін. Але не вирішеними частинами проблеми залишається представлення фінансової послуги в системі послуг з точки зору системного аналізу.

Мета роботи – визначення місця фінансової послуги в системі послуг.

Для того, щоб представити місце фінансових послуг в системі послуг, спочатку необхідно визначити, що таке послуга. Характеристику даного поняття, яку можна зустріти в сучасній літературі, наведено в табл.1.

Таблиця 1 – Визначення «послуги»

Автор	Визначення
Борисов Є.Ф. [5]	Вид доцільної діяльності, корисний результат якої виявляється під час праці і зв'язаний із задоволенням якої-небудь потреби.
Любимов Л.Л. [6]	Той же товар, тільки відмінність полягає в тому, що виробництво і споживання відбувається одночасно, їх неможливо зберігати
Седов В.В. [7]	Дії людей по задоволенню визначеного роду особистих і виробничих потреб. Особливість полягає в тому, що їх не можна зберігати, перевозити, запасати, їхнє виробництво і споживання збігається в часі.
Хаксевер К., Рендер Б., Мердик Р. [8]	Економічний вид діяльності. Дії, справи або виконання роботи; вони невідчутні
З економічної енциклопедії [9]	Специфічний результат праці, який не здобуває речової форми і споживча вартість якого, на відміну від речового продукту праці, полягає у корисному ефекті живої праці
Ходаківська В.П. [4]	Будь-яка функція, пов'язана безпосередньо або опосередковано із задоволенням людських потреб, але безпосередньо не направлена на виробництво яких-небудь предметів

Таким чином, послуга розглядається як різновид дії і виражається у конкретному корисному результаті, який створений працею особи.

Що ж до визначення фінансової послуги, то згідно зі ст.1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», – це операції з фінансовими активами, що здійсню-

ються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [10].

З визначення зрозуміло, що фінансова послуга має характерні риси послуги, а саме:

- фінансова послуга – це діяльність особи (юридичної чи фізичної), яка надає послугу;
- надання фінансової послуги не створює матеріального (речового) результату;
- корисний ефект фінансової послуги (діяльність) використовується в процесі надання послуги.

Тобто, послуга – це широке поняття (розглядаючи з точки зору системного аналізу, навіть суперсистема), що включає велику кількість різноманітних послуг. Керуючись цим, слід дати певну класифікацію послуг.

Існують різні способи класифікації послуг. Послуги можуть бути надані некваліфікованими або висококваліфікованими виконавцями, задовольняти особисті або виробничі потреби; для надання одних послуг необхідні величезні капіталовкладення (наприклад, послуги залізничного транспорту або авіаперевезення), а такі, як консультації з управління та деякі види побутового обслуговування, можуть обійтися мінімальними вкладеннями у фіксовані активи. Можна виділити також типи та різновиди послуг (табл.2) [11].

Таблиця 2 – Різновиди типів послуг

Тип послуг	Різновиди послуг
1. Ділові: а) виробничі б) розподільчі в) функціональні	Ремонт і обслуговування обладнання, лізинг, інжиніринг Торгівля, транспорт, зв'язок Консалтингіві, фінансові, банківські, маркетингові, рекламні, страхові
2. Соціальні	Освіта, культура, радіо, телебачення, медицина
3. Приватні: а) масові споживчі б) індивідуальні	Організація дозвілля, комунальні послуги Медичні, психологічні, туристські

Отже, за зазначеними вище класифікаціями фінансова послуга – функціональна, належить до невідчутних дій з невідчутними об'єктами, являє собою ділову послугу, надану кваліфікованими виконавцями, може задовольняти особисті або виробничі потреби, за розміром капіталовкладень може належати до різних видів послуг.

Проте, у літературі можна зустріти також у деякій мірі подібну, але іншу класифікацію, за якою послуги поділяються на послуги виробничої і соціальної інфраструктури (рис.1) [12].

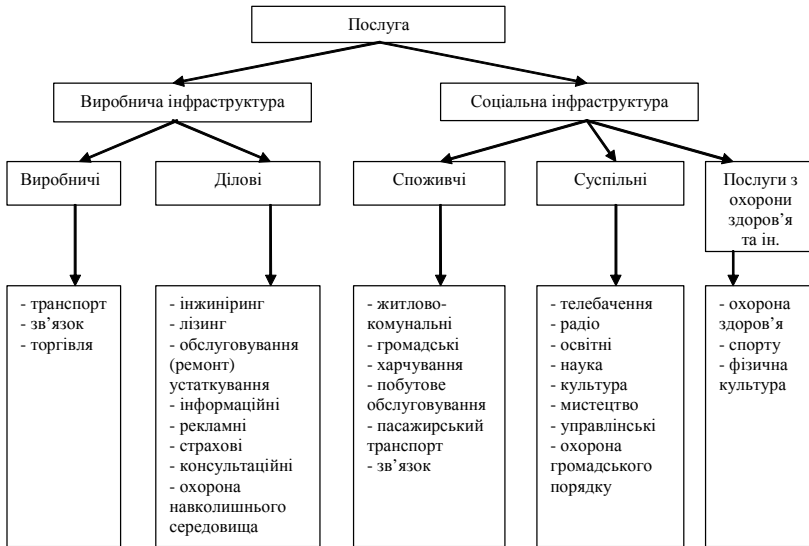

Рис.1. Класифікація послуг

Як видно з рис.1, послуга підрозділяється на виробничу та соціальну інфраструктури, які в свою чергу також діляться на виробничі й ділові послуги (виробнича інфраструктура) та споживчі, суспільні та послуги з охорони здоров'я і його відновлення (соціальна інфраструктура). Але у наведеній класифікації відсутня фінансова послуга. Її деякі елементи належать до ділових послуг, проте важливо відмітити, що дані послуги повинні займати окреме місце у системі послуг.

Отже, можна говорити, що місце фінансової послуги в системі послуг ще остаточно не визначене. Для того, щоб вирішити цю проблему, скористуємося методами системного аналізу.

Системний аналіз – це сукупність визначених наукових прикладів рішення різноманітних проблем у всіх сферах цілеспрямованої діяльності людини на основі системного підходу і представлення об'єкта дослідження у виді системи [13].

Основним методом системного аналізу є моделювання, тобто побудова, використання й удосконалення моделі.

Під моделлю слід розуміти штучно створений об'єкт (реальний чи ідеальний), що, будучи подібним досліджуваному об'єктові, відобра-

жає і відтворює в більш простому виді структуру і зв'язки між елементами досліджуваного об'єкта [13].

Найбільш загальною моделлю системи є так звана модель "чорної скриньки". У цьому випадку система представляється у виді прямокутника, внутрішній пристрій якого прихований від аналітика або невідомий. Однак система не є цілком ізольованою від зовнішнього середовища, оскільки остання робить на систему деякі інформаційні або матеріальні впливи. Такі впливи одержали назву вхідних впливів. У свою чергу, система також робить на середовище або інші системи визначені інформаційні або матеріальні впливи, що одержали назву вихідних впливів [14].

Графічно модель «чорної скриньки» системи послуг показано на рис.2.

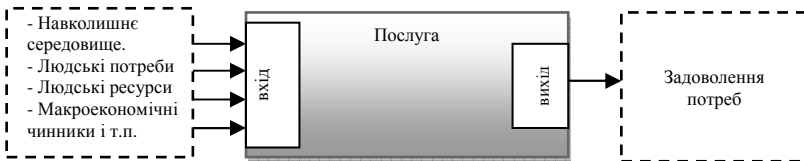

Рис.2 – Модель «чорної скриньки» системи послуг

Але для визначення внутрішньої конструкції системи послуг не достатньо побудувати модель у вигляді «чорної скриньки», необхідне використання спеціальних моделей, які б дозволяли робити більш детальний аналіз системи.

Такими моделями можуть бути модель складу і модель структури [15].

Модель складу дозволяє вивчати внутрішню конструкцію системи: елементи, підсистеми.

Так, на основі класифікації, наведеної на рис.1, можна графічно представити склад системи послуг (рис.3).

Отже, як зображено на рис.3, послуга – це система, до якої входять підсистеми «виробнича інфраструктура», «соціальна інфраструктура». «Фінансова послуга» є об'єднуючою, оскільки її елементи одночасно можуть являтися елементами підсистем «Виробнича», «Ділова», «Споживча», «Суспільна» та ін.

Слід зазначити, що дана модель будови досить відносна, її можна представити з іншого боку. Перш за все це пов'язано з тим, що розділ системи на підсистеми є відносним, умовним і кордони між підсистемами умовні, відносні та модельні. По-друге, не слід забувати, що мо-

дель будови є цільовою. Для відмінних цілей одну й ту саму систему можна розділити на різні частини.

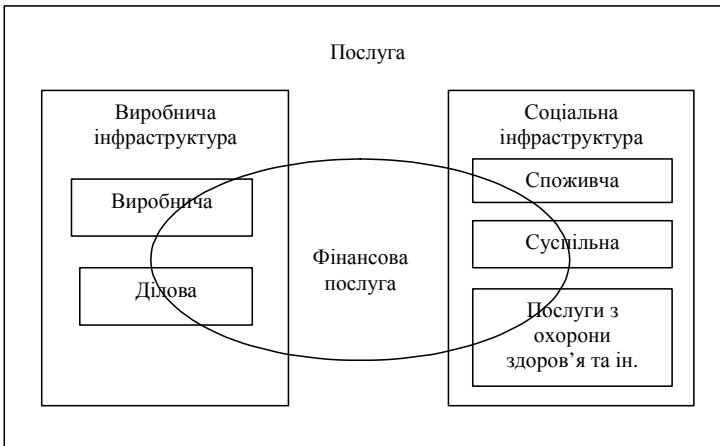

Рис.3 – Графічне відображення моделі будови

Для більш детального визначення фінансової послуги доречно скористатися аналогічними методами системного аналізу і побудувати моделі, беручи вже до уваги не систему послуги, а підсистему «фінансова послуга», яка тоді вже буде системою.

Отже, модель «чорної скриньки» системи фінансової послуги матиме вигляд, наведений на рис.4.

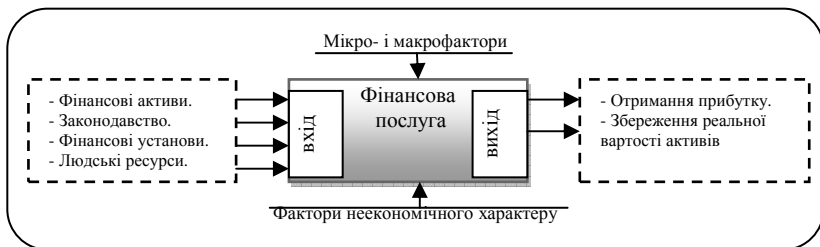

Рис.4 – Модель «чорної скриньки» системи фінансової послуги

На рис.4 крім «входу» та «виходу» присутнє також зовнішнє середовище, яке являє собою сукупність всіх об'єктів поза границею системи, зміна властивостей яких впливає на систему, також тих об'єктів, чий властивості змінюються в результаті поводження системи.

Визначившись з «чорною скринькою», доречно розглянути елементи системи «фінансова послуга». Для цього нам необхідно визна-

читися, які послуги відносяться до фінансових (табл.3).

Таблиця 3 – Класифікація фінансових послуг

Фінансова послуга	Сутність
Довірче управління фінансовими активами	Ґрунтуються на довірчих правовідносинах, коли одна особа – засновник, передає своє майно у розпорядження іншій особі – довірчій особі, для управління в інтересах третьої особи – бенефіціара [3]
Діяльність з обміну валют	Угоди агентів валютного ринку щодо обміну обумовлених сум грошової одиниці однієї країни на валюту іншої країни за узгодженим курсом на певну дату [4]
Переказ грошей	Рух визначеної суми коштів з метою її зарахування на рахунок одержувача або видачі йому у готівковій формі [16]
Випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків	Проведення операцій з випуску спеціальних платіжних засобів певної платіжної системи; послуги, що надаються банком клієнту на підставі відповідного договору, укладеного між ними, які пов'язані з переказом коштів з рахунка (на рахунок) цього клієнта, видачею йому коштів у готівковій формі, а також здійсненням інших операцій, передбачених договорами; механізм, що включає збирання, сортування, реконсиляцію та проведення взаємозаліку зустрічних вимог учасників платіжної системи, а також обчислення за кожним з них сумарного сальдо за визначений період часу між загальними обсягами вимог та зобов'язань та інші форми забезпечення розрахунків [16]
Залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення	Залучення коштів фінансовими установами. Найважливіша складова пасивів, що має як терміновий, так і безстроковий характер [1]
Фінансовий лізинг	Лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі) [17]
Надання коштів у позику, в тому числі й на умовах фінансового кредиту	Здійснюється між кредитором та позичальником на договірній основі на умовах поверненості, платності, терміновості, забезпеченості та, як правило, цільової спрямованості [3]
Надання гарантій та поручительств	Згода третьої сторони погасити заборгованість у випадку, коли позичальник не здатен це зробити сам [3]
Послуги у сфері страхування та накопичувального пенсійного забезпечення	Особливий вид економічної діяльності, пов'язаний з перерозподілом ризику серед учасників страхування (страхувальників) і спеціалізованими організаціями (страховиками), що забезпечують акумуляцію страхових внесків, створення страхових резервів і здійснення страхових виплат при завданні збитку застрахованим майновим інтересам; формуванням пенсійного фонду за рахунок обов'язкових страхових внесків [3]
Торгівля цінними паперами	Діяльність з випуску та обліку цінних паперів, яка здійснюється банками, акціонерними товариствами, статутний фонд яких формується, як правило, за рахунок іменних акцій [3]
Факторинг	Придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів (факторинг) [18]

Таким чином, модель будови та структури системи фінансової послуги в загальному вигляді буде представляти собою сукупність діяльності, які надають юридичні та фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які мають право, згідно із законодавством [10], надавати ці самі фінансові послуги, та сукупність споживання з боку клієнтів, споживачів.

Отже, використавши методи системного аналізу, які вивчають і проєктують складні системи, було побудовано моделі «чорної скриньки» системи послуги і її підсистеми фінансової послуги та будови. У результаті цього було визначено:

- фактори, що впливають на дані моделі («вхідна інформація» та зовнішнє середовище);
- результат даних моделей («вихідна інформація»);
- послуги, що входять у підсистему фінансової послуги, та розкрито зміст фінансових послуг.

Як висновок можна сказати, що фінансова послуга є однією з основних послуг і займає певне місце в системі послуг.

1. Сектор послуг продовжить свій вплив на зростання економіки України. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/finance/2008/03/06/325037>.

2. Внукова Н.М., Грачов В.І., Кузьминчук Н.В. Ринок фінансових послуг. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2004. – 276 с.

3. Маслова С.О., Опалов О.А. Ринок фінансових послуг. – К.: Кондор, 2006. – 192 с.

4. Ходаківська В.П., Беляев В.В. Ринок фінансових послуг: теорія і практика. – К.: ЦУЛ, 2002. – 616 с.

5. Борисов Е. Ф. Экономическая теория. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрайт, 1999. – 384 с.

6. Любимов Л.Л. Введение в экономическую теорию: В 2-х кн. Кн. 2. – М.: Бита-Пресс, 1999. – 368 с.

7. Седов В.В. Экономическая теория: В 2 ч. Ч. 1. Введение в экономическую теорию. Челябинск: Челяб. гос. ун-т, 2002. – 115 с.

8. Хаксевер К., Рендер Б., Рассел Р., Мердик Р. Управление и организация в сфере услуг: Пер. с англ. под ред. В.В.Кулибановой. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2002. – 752 с.

9. Большая экономическая энциклопедия. – М.: Эксмо, 2007. – 816 с.

10. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001р. №2664-III // www.rada.gov.ua.

11. Ткаченко Л.В. Маркетинг послуг. – К.: Центр навч. літ-ри, 2003. – 192 с.

12. Герасимова С. Послуга як об'єкт маркетингової діяльності підприємства // Банківська справа. – 2005. – № 4. – С.53-59.

13. Пушкарь А.И., Евсеев А.С. Системный анализ / Под ред. д-ра экон. наук, проф. А.И.Пушкаря. – Харьков: ХНЭУ, 2006. – 92 с.

14. Кобзев П.М. Системный анализ в экономике. – Харьков: ХНЭУ, 2006. – 184 с.

15. Лямець В.І., Тевяшев А.Д. Системний аналіз. Вступний курс – 2-ге вид., перероб. та доп. – Харків, 2004. – 448 с.

16. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001р. №2346-III // www.rada.gov.ua.

17. Про фінансовий лізинг: Закон України від 16.12.1997р. №723/97-ВР // www.rada.gov.ua.

18. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000р. № 2121-ІІІ // www.rada.gov.ua.

Отримано 20.01.2009

УДК 005.915

Л.О.МЕРЕНКОВА, канд. екон. наук

Харківський національний економічний університет

ОБҐРУНТУВАННЯ СИСТЕМИ ПРИНЦИПІВ БЮДЖЕТУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

На основі узагальнення та критичного аналізу принципів бюджетування та фінансового планування уточнена система принципів бюджетування, що забезпечує ефективне виконання функцій бюджетного планування і контролю, досягнення цілей стратегічного та оперативного управління діяльністю підприємства.

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин вітчизняні підприємства здійснюють свою фінансово-господарську діяльність в умовах фінансової кризи. Скорочення платоспроможного попиту, обсягів реалізації продукції, прибутків, підвищення вартості позикових коштів та їх обмеженість, зростання курсів валют призводить до необхідності удосконалення організаційних форм управління підприємствами, забезпечення ефективності використання усіх видів ресурсів, пошуку шляхів зміцнення фінансової стабільності суб'єктів господарювання.

Як свідчить закордонний і вітчизняний досвід науковців та практиків, бюджетування є ефективною технологією управління фінансово-господарською діяльністю підприємств. Але в кризових умовах господарювання перед підприємствами виникає проблема удосконалення системи бюджетування, що пов'язане з необхідністю забезпечення високої гнучкості та мобільності фінансового планування і контролю в умовах швидких негативних змін зовнішнього середовища, підвищенням фінансових ризиків та своєчасним впровадженням заходів щодо їх зниження.

Протягом останніх років теоретико-методичним та прикладним аспектам бюджетування присвячувалися праці багатьох вітчизняних та закордонних учених-економістів, а саме О.Кузьміна, О.Мельника, О.Мамрака, В.Савчука, Є.Сапожнікова, О.Терещенка, А.Харко, В.Хруцького, Т.Сизової, В.Гамаюнова, Ю.Шуміло [3, 4, 6-8, 11-13] та ін. Багато уваги приділялося критичному аналізу категорій «бюджет» та «бюджетування», класифікації видів бюджетів підприємства та методів їх формування.

Але в існуючих публікаціях немає єдиного підходу щодо принци-